

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

СІДАШ Наталія Сергіївна

УДК 378.126.015.3

**ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ
У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
ШЕВЧЕНКО Галина Павлівна,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України
ФІЛІПЧУК Георгій Георгійович,
НАПН України, член бюро відділення професійної освіти і освіти дорослих;
кандидат педагогічних наук, доцент
ВИГОВСЬКА Ольга Іванівна,
головний редактор журналу «Директор школи, гімназії, ліцею».

Захист відбудеться 26 січня 2017 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.06 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-А, Президія Національної академії педагогічних наук України, конференц зала (1 поверх).

Із дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Університет менеджменту освіти» НАПН України за адресою: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Г (3 поверх).

Автореферат розіслано 26 грудня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Є. Крсек

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У формуванні інтелектуального, духовного, культурологічного, творчого потенціалу сучасного українського суспільства значна роль належить вищій школі, яка несе високу відповідальність перед державою за підготовку майбутніх фахівців. Сучасні вищі навчальні заклади України покликані підготувати покоління таких фахівців, які здатні усвідомлювати і втілювати в життя принципи вищої моралі і духовності, загальнолюдські і національні цінності та будувати європейське майбутнє своєї держави. У системі вищої освіти особливо важлива роль належить професорсько-викладацькому складу. Викладач вищої школи повинен бути не тільки транслятором наукових новітніх знань, уміти формувати у студентів професійні компетентності, а й бути ідеальним зразком Людини науки, духовно-моральної, художньо-естетичної культури, широкою ерудиції, інтелігентності.

Сучасне суспільне життя щодня зазнає значних суттєвих змін. Зміни, які відбуваються в політичній, економічній та соціокультурній сферах не можуть не впливати на стрімку зміну системи цінностей особистості. В результаті цього відбуваються і зміни у свідомості як суспільства в цілому, так і в свідомості майбутніх викладачів вищої школи. Особливої значущості для педагогічних працівників набуває педагогічна свідомість, яка спрямована до вимірів духовності, до цінностей гуманістичної педагогіки. Педагогічна свідомість викладача є конструктивною складовою педагогічної майстерності, яка лежить в основі педагогічної діяльності. Вона повинна бути наповнена системою цінностей і бути причетною до вищої ціннісної свідомості, яка передбачає духовну спільність виховання людини, роботу над власним внутрішнім світом, прагнення до пошуку ідеалу досконалості.

Спеціальна підготовка викладачів вищої школи розпочалася нещодавно. Як правило, викладацький корпус формувався із успішних випускників. Тож проблеми формування педагогічної свідомості у викладачів вищої школи не були в центрі уваги педагогічної науки і достатньо не досліджувались.

Відкриття магістратури зі специфічних категорій «Педагогіка вищої школи» дала можливість значно покращити процес педагогізації та формування педагогічно-професійної компетентності викладачів вищої школи. Однак, проблема формування педагогічної свідомості поки що залишається недостатньо вивченою і дослідженою. Не використовується на належному рівні міжнародний та європейський досвід, а тому і постає необхідність у нових дослідженнях щодо якісної підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

Проблеми якісної підготовки майбутніх викладачів вищої школи, а також формування, становлення та розвиток їх педагогічної свідомості розглянуті різними науковцями. Найбільш значимими для нашого дослідження є праці вчених, які досліджували підготовку майбутнього викладача вищої школи (О. Абдуліна, Г. Гавришина, Г. Матушевський, О. Мороз, Б. Степанишин, В. Юрченко та ін.); теоретико-методологічні аспекти педагогічної свідомості (Л. Беляєва, В. Галузник, В. Демічев, В. Краєвський, Н. Крицька, Л. Оніщук, В. Ретюнський та ін.); проблему

педагогічної свідомості, її зміст, структуру та функції на психологічному рівні (Б. Братусь, Г. Гавришина, Є. Ісаєв, Н. Ісаєва, С. Косарецький, С. Рубінштейн, Є. Юдіна та ін.); проблеми почуттєвої культури та ціннісно-духовної властивості особистості (Т. Антоненко, І. Бех, І. Зязюн, М. Киященко, Л. Рувінський, В. Федотова, О. Рудницька, Г. Шевченко); формування естетичної свідомості (В. Бутенко, О. Дем'янчук, А. Комарова, Г. Шевченко та ін.); процес формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи (Б. Братусь, Л. Вершиніна, Н. Гуслякова, С. Дніпров, Є. Ісаєва, С. Косарецький, С. Кузнецова, Л. Плескач, О. Позднякова, В. Слободчиков, О. Цокур, А. Фомін, Т. Шурухіна та ін.); питання педагогічної культури, педагогічної творчості, розвитку професійно важливих якостей майбутніх викладачів (О. Абдуліна, В. Гриньова, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Рибалко, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін.).

Однак у науковій літературі все ще недостатньо розкриті специфічні особливості педагогічної свідомості майбутніх викладачів, потребують більш докладного вивчення і розробки педагогічних технологій, організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості, що базується на принципах культуровідповідності, духовності, аксіологічності і досконалості. Актуальність проблеми та необхідність її вирішення в умовах сьогодення і обумовило вибір теми нашого дослідження: **«Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалося в рамках науково-дослідної роботи з проблеми «Духовний розвиток особистості: методологія, теорія і практика» (номер держреєстрації 0105U000264), що досліджується кафедрою педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 6 від 22 лютого 2013 р.).

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні категорії педагогічна свідомість, в розробці та експериментальній перевірці організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

- на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури розкрити наукові погляди на проблему педагогічної свідомості;
- проаналізувати сутність категорії «педагогічна свідомість» та її структурні компоненти;
- розробити теоретичну модель педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи;
- розробити рівні, критерії і показники сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи;
- розробити організаційно-методичну систему формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи та експериментально перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – процес формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

Предмет дослідження – організаційно-методична система формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети були використані такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: вивчення, теоретичний аналіз та узагальнення наукових ідей в педагогічній, психологічній, філософській літературі з проблеми формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи з метою виявлення різноманітних точок зору на дану проблему;

- *метод моделювання*: використаний для побудови теоретичної моделі структури педагогічної свідомості та організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи;

- *емпіричні*: спостереження, анкетування, тестування, самооцінка, експертна оцінка, аналіз рівня розвитку педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, педагогічний експеримент, які допомогли отримати необхідні дані щодо ознак прояву педагогічної свідомості на різних етапах її розвитку;

- *статистичні*: обробка результатів експериментального дослідження проблеми формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи; якісний та кількісний аналіз експериментальних показників; методи математичної статистики для перевірки вірогідності отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

уперше:

- цілісно досліджується проблема формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи у вищих навчальних закладах на основі організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості;
- розроблено теоретичну модель структури педагогічної свідомості;
- розроблено науково-методичний інструментарій дослідження стану сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи;
- розроблена та експериментально перевірена організаційно-методична система формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи;
- доведено ефективність та встановлено можливість упровадження організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у сучасну практику вищої школи для підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

уточнено: зміст понять «свідомість» та «педагогічна свідомість»;

подальшого розвитку набули ідеї вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі шляхом впровадження організаційно-методичної системи з формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи в процесі аудиторної і позааудиторної роботи; використання науково-методичного інструментарію вимірів стану сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

Практичне значення визначається у розробці та впровадженні у практику вищих навчальних закладів організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи та науково-методичного інструментарію вимірів стану її сформованості. Позитивні результати дослідження дають можливість використання та впровадження в навчально-виховний процес вищої школи даної системи та науково-методичного інструментарію при вступі абітурієнтів до вищого педагогічного навчального закладу з визначенням результатів для подальшого планування навчально-виховної роботи, а також вирішення завдань підготовки майбутніх викладачів вищої школи.

Результати дисертації впроваджено в навчально-виховний процес Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка № 17/15-1061 від 12.04.2016 р.), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (довідка № 0202-981 від 15.06.2016 р.), Донбаського державного педагогічного університету (довідка № 68-16-260 від 30.03.2016 р.), Інституту хімічних технологій СХУ ім. В. Даля (довідка № 383-07/12 від 23.11.2016 р.).

Дослідно-експериментальна робота з проблеми формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи проводилась з магістрами з наступних спеціальностей: початкова освіта, психологія, музичне мистецтво, дошкільна освіта, практична психологія, педагогіка вищої школи, українська мова і література, геологія, гідрогеологія, геологія нафти і газу, географія, географія рекреації та туризму, економічна та соціальна географія, хімічні технології органічних речовин, обладнання хімічних виробництв і підприємств будівельних матеріалів.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на засіданнях кафедри філософських та гуманітарних дисциплін Інституту хімічних технологій СХУ ім. В. Даля; кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; а також участі у міжнародних науково-практичних конференціях. Наукова проблематика, яка розроблена автором представлена на: VII Міжнародній конференції «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Луганськ, 2013), VIII Міжнародній конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Луганськ, 2014), II Міжнародній конференції «Людина віртуальна: нові горизонти» (м. Рубіжне, 2015), X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Рубіжне, 2015), X Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові перспективи XXI століття. Досягнення та перспективи нового століття» (м. Новосибірськ, 2015), VII Міжнародній науково-практичній конференції «Вітчизняна наука в епоху зміни постулатів минулого і теорії нового часу» (м. Єкатеринбург, 2015), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у

сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (м. Монреаль, м. Сєвєродонецьк 2016).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 15 одноосібних наукових праць, з них: 6 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України та 2 статті у наукових виданнях за межами України (ВАК Росії та Німеччини), 5 – у збірниках матеріалів міжнародних конференцій та 2 статті міжнародних конференцій у зарубіжних виданнях (Росія).

Обсяг і структура дослідження. Структура роботи визначається характером і сутністю проблем, метою та завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, який містить 470 найменування (з них іноземною мовою – 24), 4 додатків на 67 сторінках, 15 таблиць, 8 малюнків. Загальний обсяг роботи становить 298 сторінок, з яких 176 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність наукової проблеми; з'ясовано стан її розробленості; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; окреслено дослідницькі методи; розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження в педагогічну практику.

У першому розділі – **«Методологічні основи дослідження формування педагогічної свідомості майбутнього вчителя вищої школи»** – висвітлено результати теоретичного аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури із зазначеної проблеми дослідження, проаналізовано ключові поняття – «свідомість», «педагогічна свідомість», «професійна свідомість», сформульовано визначення поняття «педагогічна свідомість», розроблено теоретичну модель структури педагогічної свідомості майбутнього вчителя вищої школи, охарактеризовано образ вчителя вищої школи в контексті сучасних вимог до вищої освіти.

Серед багатьох учених, які досліджували проблеми педагогічної свідомості великої уваги заслуговують праці: Н. Крицької, Л. Беляєвої, В. Демічева, М. Дьоміна, в яких розглядаються питання структури педагогічної свідомості; І. Лернер, В. Сластьонін, В. Краєвський, В. Ретюнський та ін. досліджували методологічні аспекти педагогічної свідомості; Н. Ісаєва, М. Кларін, Д. Ронзін, Г. Акопов, Є. Тихомирова вивчали якісні характеристики педагогічної свідомості.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти педагогічна свідомість є суттєвим резервом підвищення якості та ефективності підготовки майбутніх викладачів вищої школи. Дослідженням проблем педагогічної свідомості займаються і сучасні дослідники, зокрема: Л. Вершиніна – формування ціннісної свідомості майбутнього вчителя; Н. Гуслякова – онтологія та генезис професійно-педагогічної свідомості; С. Дніпров – генезис наукової педагогічної свідомості; Л. Плєскач, О. Цокур – вивчення категорії педагогічної свідомості; С. Кузнецова – становлення професійної педагогічної свідомості; А. Фомін – педагогічна свідомість в умовах віртуальної

соціальної діяльності; Т. Шурухіна – зміст та засоби формування педагогічної свідомості та ін.

Т. Шурухіна вважає, що педагогічна свідомість є однією з найважливіших форм суспільної свідомості. В зміст педагогічної свідомості вона вкладає педагогічні ідеї, орієнтації і цінності суспільства в галузі педагогіки. Н. Гусякова розглядає педагогічну свідомість як форму відображення професійно-педагогічної реальності, яка являє собою складне особистісне утворення. Суттєвими характеристиками педагогічної свідомості викладача, як зазначає автор, є його фахові знання, особистісні якості, мотивація, педагогічна спрямованість, професійна та творча активність, здатність до досягнення поставлених цілей, рефлексія. Е. Вітрук розглядає професійну педагогічну свідомість як складне, інтегральне, багатостороннє, багаторівневе відображення і перетворення психологічних, професійних, особистісних характеристик, які безпосередньо впливають на характер педагогічної взаємодії і ефективність освітнього процесу в цілому. Серед найбільш важливих складових педагогічної свідомості, які впливають на ефективність і продуктивність педагогічної діяльності вона виділяє самосвідомість, відповідальність, рефлексію, оригінальність мислення, творчість, моральні якості, толерантність, спрямованість.

Аналізуючи роботи вищезгаданих дослідників можна помітити, що автори звертають увагу лише на окремі аспекти феномену, які нас цікавлять, а це не дає можливості створення цілісного уявлення про формування, становлення і розвиток педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

Отже, детально проаналізувавши велику кількість наукових праць можна стверджувати, що в сучасній педагогічній науці існує досить велика кількість різноманітних дефініцій, щодо визначення педагогічної свідомості. Узагальнюючи та систематизуючи існуючі визначення та враховуючи різноманітність думок вчених відносно досліджуваного поняття, можна зробити висновок, що *педагогічна свідомість – це цілісне, динамічне особистісне утворення, яке містить у собі професійні знання та вміння, особистісний досвід викладача та його професійно важливі якості, усвідомленість педагогічних цінностей, сформованість ціннісних орієнтацій та мотивів саморозвитку педагогічної свідомості, позитивне емоційно-ціннісне відношення до себе як фахівця та своєї професійної діяльності, уміння керувати особистими психічними та емоційними станами, професійну та творчу активність, цілепокладання, професійну спрямованість, здатність до рефлексії.*

Узагальнюючи теоретичні підходи до визначення змісту та структури педагогічної свідомості, ми виокремлюємо три її компонента: змістово-діяльнісний (система професійних знань, умінь, характеристики педагогічної свідомості), мотиваційно-ціннісний (цінності та ціннісні орієнтації, професійно значущі якості; емоційно-ціннісне відношення до себе та до своєї навчальної професійно-орієнтованої діяльності; вмотивованість професійного самовдосконалення) та оціночно-рефлексивний (здатність до професійної самооцінки, самоконтроль та саморегуляція поведінки, кар'єрні домагання).

Кожному з компонентів педагогічної свідомості притаманні свої специфічні складові, що зумовлюють реалізацію педагогічної свідомості в навчальній

діяльності. Зрозуміло, що цей поділ умовний, оскільки в реальному існуванні ці компоненти та їх складові неподільні. Вони взаємодіють, взаємодоповнюють, обумовлюють та існують один в одному.

Крім того, ми виділяємо основні характеристики педагогічної свідомості (інтелектуальність, духовність, моральність, культуру почуттів, рефлексивність, креативність, діалогічність), які визначають внутрішню глибину педагогічної свідомості викладача вищої школи та її сутність. Так, ми розглядаємо інтелектуальність, як основу формування та розвитку пізнавальних потреб; духовність та моральність, як безпосередню орієнтацію викладача на відтворення загальнолюдських моральних норм та духовних цінностей; культуру почуттів, як здатність до емоційної саморегуляції та створення позитивної емоційної атмосфери; рефлексивність, як здійснення пошуку змісту педагогічної діяльності; діалогічність, як відкритість та готовність до діалогу з усіма суб'єктами педагогічної діяльності; креативність, як здатність до творчої педагогічної особистісної саморегуляції.

При цьому формування педагогічної свідомості залежить від сукупного впливу об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх (соціокультурне та професійне середовище, навчальна та педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, співпраця викладача зі студентами, що визначають інтеріоризацію суспільних норм, правил, цінностей та моралі) і внутрішніх умов (рівень сформованості професійних знань, умінь, ціннісних орієнтацій, професійно значущих якостей; інтерес до педагогічної діяльності; рівень сформованості професійної самооцінки; рівень розвитку пізнавальних потреб; вмотивованість, саморегуляція, активність професійної діяльності).

З'ясовано, що процес формування педагогічної свідомості розглядається у контексті різноманітних напрямків професійно-педагогічного становлення особистості викладача вищої школи: антропологічного, аксіологічного, культурологічного, системного, особистісно-діяльнісного, процесуально-динамічного. Сукупність даних підходів дозволяє організувати дослідження процесу становлення педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи, як процесу його структурно-динамічного розвитку на різних етапах навчання у вищій школі, виявити внутрішні та зовнішні умови, які є гарантом успішності та ефективності її формування.

Використання антропологічного підходу дає можливість вивчення особистості-студента та особистості-викладача. Аксіологічний підхід до формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи передбачає формування системи ціннісних орієнтацій і ціннісної свідомості, спрямованих на особистісні інтереси та прагнення студентів, мотиваційну програму діяльності, а також визначення готовності майбутнього фахівця до реалізації життєвих та професійно-педагогічних планів. Застосування культурологічного підходу спрямовано на формування загальної національної культури магістрів, формування образу Людини культури, культури взаємодії викладача і студента, створення культурного простору навчального закладу. Використання системного підходу дає можливість визначати цілі та завдання професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи, окреслювати зміст та технології

навчального процесу, їх системоутворюючі зв'язки. Переваги процесуально-динамічного підходу полягають у сприйнятті особистості, як динамічно-розвиваючу систему, спрямовану на пошук рушійних сил поведінки та причини, які зумовлюють її вчинки. Особистісно-діяльнісний підхід обумовлює зміни внутрішнього світу особистості, її поведінки і вчинків, бо саме в діяльності і відбувається формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості особистості майбутнього викладача вищої школи. Особистісно-діяльнісний підхід дає можливість на основі рефлексії сформувати здатність магістрів до проектування, прогнозування та програмування майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Тільки за умови забезпечення даного комплексу підходів можна досягти значних успіхів у реалізації поставлених цілей.

Отже, на основі дослідження педагогічної свідомості та її структури, була розроблена *теоретична модель структури педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи* (рис. 1).

Рис. 1 – Теоретична модель структури педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи

Примітка: с – спрямованість; в – відношення; і – інтелект; д – доброзичливість; о – оптимізм; м – мислення; і – інтуїція; с - самосвідомість; ть – толерантність.

Центральне місце в даній моделі займає *майбутній викладач вищої школи*.

Розроблена теоретична модель структури педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи представлена у вигляді чотирьох підструктур: перша підструктура – особистісні якості викладача вищої школи (сформованість інтелектуальних здібностей, конструктивний стиль педагогічного мислення,

розвинена педагогічна інтуїція, доброзичливість, педагогічний оптимізм, творча спрямованість педагогічної діяльності, відповідальне позитивне відношення до педагогічної діяльності, самосвідомість, толерантність); друга – представлена структурно-змістовими компонентами педагогічної свідомості (змістово-діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, оціночно-рефлексивний); третя – якісними характеристиками структурно-змістових складових педагогічної свідомості (духовність, моральність, культура почуттів (характеристики мотиваційно-ціннісного компонента), інтелектуальність, креативність (характеристики змістово-діяльнісного компонента), рефлексивність, діалогічність (характеристики оціночно-рефлексивного компонента); а в четвертій – відображені підходи до дослідження і формування педагогічної свідомості (антропологічний, аксіологічний, культурологічний, системний, процесуально-динамічний, особистісно-діяльнісний). Вищезазначені підструктури є нероздільними складовими педагогічної свідомості викладача вищої школи, які не тільки тісно пов'язані між собою, але і здатні послідовно взаємообумовлювати один одного, що, у свою чергу, становить собою цілісність і динамічність педагогічної свідомості як системи.

Треба зазначити, що кожний із структурних елементів педагогічної свідомості, використаний нами в теоретичній моделі, може виступати в ролі мотиву викладача та спонукати його до вчинення конкретних дій, даючи їм оцінку.

З'ясовано, що процес формування педагогічної свідомості розглядається у контексті різноманітних напрямків професійно-педагогічного становлення особистості викладача вищої школи: антропологічного, аксіологічного, культурологічного, системного, особистісно-діяльнісного, процесуально-динамічного. Сукупність даних підходів дозволяє організувати дослідження процесу становлення педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи, як процесу його структурно-динамічного розвитку на різних етапах навчання у вищій школі, виявити внутрішні та зовнішні умови, які є гарантом успішності та ефективності її формування.

Використання антропологічного підходу дає можливість вивчення особистості-студента та особистості-викладача. Аксіологічний підхід до формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи передбачає формування системи ціннісних орієнтацій і ціннісної свідомості, спрямованих на особистісні інтереси та прагнення студентів, мотиваційну програму діяльності, а також визначення готовності майбутнього фахівця до реалізації життєвих та професійно-педагогічних планів. Застосування культурологічного підходу спрямовано на формування загальної національної культури магістрів, формування образу Людини культури, культури взаємодії викладача і студента, створення культурного простору навчального закладу. Використання системного підходу дає можливість визначати цілі та завдання професійно-педагогічної підготовки майбутніх викладачів вищої школи, окреслювати зміст та технології навчального процесу, їх системоутворюючі зв'язки. Переваги процесуально-динамічного підходу полягають у сприйнятті особистості, як динамічно-розвиваючу систему, спрямовану на пошук рушійних сил поведінки та причини, які зумовлюють її вчинки. Особистісно-діяльнісний підхід обумовлює зміни

внутрішнього світу особистості, її поведінки і вчинків, бо саме в діяльності і відбувається формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості особистості майбутнього викладача вищої школи. Особистісно-діяльнісний підхід дає можливість на основі рефлексії сформуванню здатність магістрів до проектування, прогнозування та програмування майбутньої професійно-педагогічної діяльності. Тільки за умови забезпечення даного комплексу підходів можна досягти значних успіхів у реалізації поставлених цілей.

Таким чином, розробивши теоретичну модель структури педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи, можна констатувати, що *педагогічна свідомість постає в нашому розумінні як інтегративне, складне, багаторівневе, системне, динамічне, особистісне утворення, яке містить у собі підходи до визначення педагогічної свідомості, компоненти та їх складові, якісні характеристики педагогічної свідомості та особистісні якості викладача вищої школи, які безпосередньо впливають на формування, становлення та розвиток майбутнього викладача вищої школи та спонукають його до вчинення конкретних дій, даючи їм оцінку.*

Проведений змістовний аналіз багатьох досліджень з питання характеристики викладача вищої школи у контексті сучасних вимог до вищої школи, дає нам можливість стверджувати, що вимоги до викладача вищої школи не тільки підвищились, але і змістовно змінилися. Радикальні зміни у суспільстві вимагають відповідних змін і у системі вищої освіти, зокрема, підготовки майбутнього викладача вищої школи нового типу, який буде здатний по-новому працювати у постійно мінливих умовах.

Сучасний викладач вищої школи у відповідності до розробленої теоретичної моделі структури педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи повинен володіти високим рівнем знань свого предмета, духовно-моральними та культурними цінностями, творчо підходити до організації своєї педагогічної діяльності, нетрадиційно вирішувати складні психолого-педагогічні проблеми. Від викладачів вищої школи повністю залежить якісна підготовка нового покоління майбутніх викладачів – інтелектуально розвинених, освічених, вихованих, конкурентоспроможних, з розвинутою на високому рівні педагогічною свідомістю, духовністю, моральністю та культурою.

У другому розділі – **«Експериментальна перевірка організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи»** – визначені завдання, хід та результати констатувального експерименту дослідження, за результатами якого було розроблено та обґрунтовано методика формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи, обрані критерії, показники і рівні сформованості педагогічної свідомості на основі змісту, структури педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи; дібрано науково-методичний інструментарій для визначення рівня сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

На підготовчому етапі відповідно до мети, завдань, об'єкта та предмета дослідження були обрані: критерії, показники і рівні сформованості педагогічної

свідомості на основі змісту структури педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи: змістово-діяльнісний (система професійних знань та умінь, поняття про педагогічну свідомість, характеристики педагогічної свідомості, методи створення здорового психологічного клімату), мотиваційно-ціннісний (цінності та ціннісні орієнтації, професійно значущі якості майбутнього викладача вищої школи, вмотивованість професійного самовдосконалення, емоційно-ціннісне відношення до себе та навчальної професійно-орієнтованої діяльності), оціночно-рефлексивний (самооцінка, рівень кар'єрних домагань, самоконтроль, саморегуляція).

Згідно з критеріями було визначено три рівні сформованості педагогічної свідомості (високий, середній, низький) на основі змісту структури педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи.

Високий рівень педагогічної свідомості притаманний майбутнім викладачам, які мають досить високий рівень професійних знань та особистісних якостей, працюють професійно і творчо, завжди займаються самовдосконаленням та саморозвитком, бо мають у цьому стійку потребу. Для них є необхідним здійснювати науковий пошук, виявляти інтелектуальну ініціативу. Майбутній викладач вищої школи, у якого сформована стійка педагогічна свідомість, творчо володіє професійно-педагогічними знаннями, має високу мотивацію до своєї професії, максимально розкриває свої творчі можливості. Майбутній викладач вищої школи з високим рівнем педагогічної свідомості відрізняється дійовим, особистісним ставленням до педагогічної діяльності, постійним прагненням до педагогічного пошуку, самовизначення, самореалізації, самовдосконалення.

Майбутні викладачі вищої школи з педагогічною свідомістю *середнього рівня* мають необхідні професійно значущі якості, досягають необхідних результатів у навчанні та вихованні. Проте, педагогічна рефлексія розвинута недостатньо, а через те і творчий пошук є ситуативним, відсутня потреба у саморозвитку і самовдосконаленні, такі викладачі зупиняються на досягнутому.

Педагогічна діяльність майбутніх викладачів вищої школи, які мають *низький рівень* педагогічної свідомості не завжди є систематизованою і послідовною. Такі викладачі не займаються творчою діяльністю, навіть не відчують в ній потреби, досягають невисоких результатів у навчальній та виховній діяльності. У них не вироблений власний стиль педагогічної роботи, вони не мають достатнього набору професійно значущих якостей, як майбутніх викладачів вищої школи.

Під час розробки науково-методичного інструментарію вимірів стану сформованості педагогічної свідомості нами були використані адаптовані до цілей дослідження фрагменти відомих тестових методик Т. Шурухіної, М. Рокіча, Е. Помиткіна, С. Пазухіної, Т. Дембо-С. Рубінштейн; а також авторські діагностичні методики: на виявлення сформованості уявлень студентів про поняття «педагогічна свідомість», на визначення значущості показників педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи та самооцінки рівня сформованості їх педагогічної свідомості, на виявлення сформованості знань методів створення здорового психологічного клімату у студентському колективі, методика аналізу оцінки професійно значущих якостей майбутніх викладачів вищої школи; анкета на вивчення мотивів підвищення власного рівня педагогічної свідомості, методика на

вивчення емоційно-ціннісного відношення майбутніх викладачів вищої школи до себе та своєї навчальної професійно-орієнтованої діяльності та інтересу до майбутньої професії. Комплексне використання системи методик дозволило не лише виявити сформованість педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, але і проаналізувати відповідні критерії та показники з метою виявлення особистісних характеристик кожного майбутнього викладача для подальшого формування та розвитку його індивідуальної педагогічної свідомості.

Аналіз проведеного анкетування переконливо доводить, що науково-методичний інструментарій дозволяє досить повно та об'єктивно виявити справжній стан сформованості педагогічної свідомості у магістрів, як майбутніх викладачів вищої школи. Результати діагностичного дослідження експериментальної роботи довели, що більшість магістрів вищої школи контрольної та експериментальної груп мають середній та високий рівень сформованості педагогічної свідомості, але має місце і низький рівень, який становив КГ 14 %, а ЕГ 15 %.

На підставі даних результатів відповідно до завдань формувального етапу дослідження була розроблена організаційно-методична система формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи (рис. 2).

На підставі даних результатів відповідно до завдань формувального етапу дослідження була створена технологічна модель організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи. Вона у цілісному педагогічному процесі вищої школи подається нами як цілісне утворення, яке містить в собі мету, завдання, принципи, функціонально-діяльнісні складові системи та цілісний взаємозв'язок компонентів: змістово-діяльнісного (систему професійних знань та умінь, поняття про педагогічну свідомість, характеристики педагогічної свідомості, методи створення здорового психологічного клімату); мотиваційно-ціннісного (цінності та ціннісні орієнтації, професійно значущі якості майбутнього викладача вищої школи, вмотивованість професійного самовдосконалення, емоційно-ціннісне відношення до себе та навчальної професійно-орієнтованої діяльності); оціночно-рефлексивного (самооцінка, рівень кар'єрних домагань, самоконтроль, саморегуляція), які визначають особистість кожного майбутнього викладача вищої школи та забезпечують ефективність та оптимальність формування та розвитку його педагогічної свідомості.

До функціонально-діяльнісних складових означеної системи відносимо: організацію моніторингових досліджень стану сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи (науково-методичний інструментарій), розробку та застосування педагогічних технологій з формування та розвитку педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи (спецкурс «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», модеративний семінар «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», складання індивідуального плану саморозвитку педагогічної свідомості), реалізація майбутніми викладачами вищої школи плану саморозвитку.

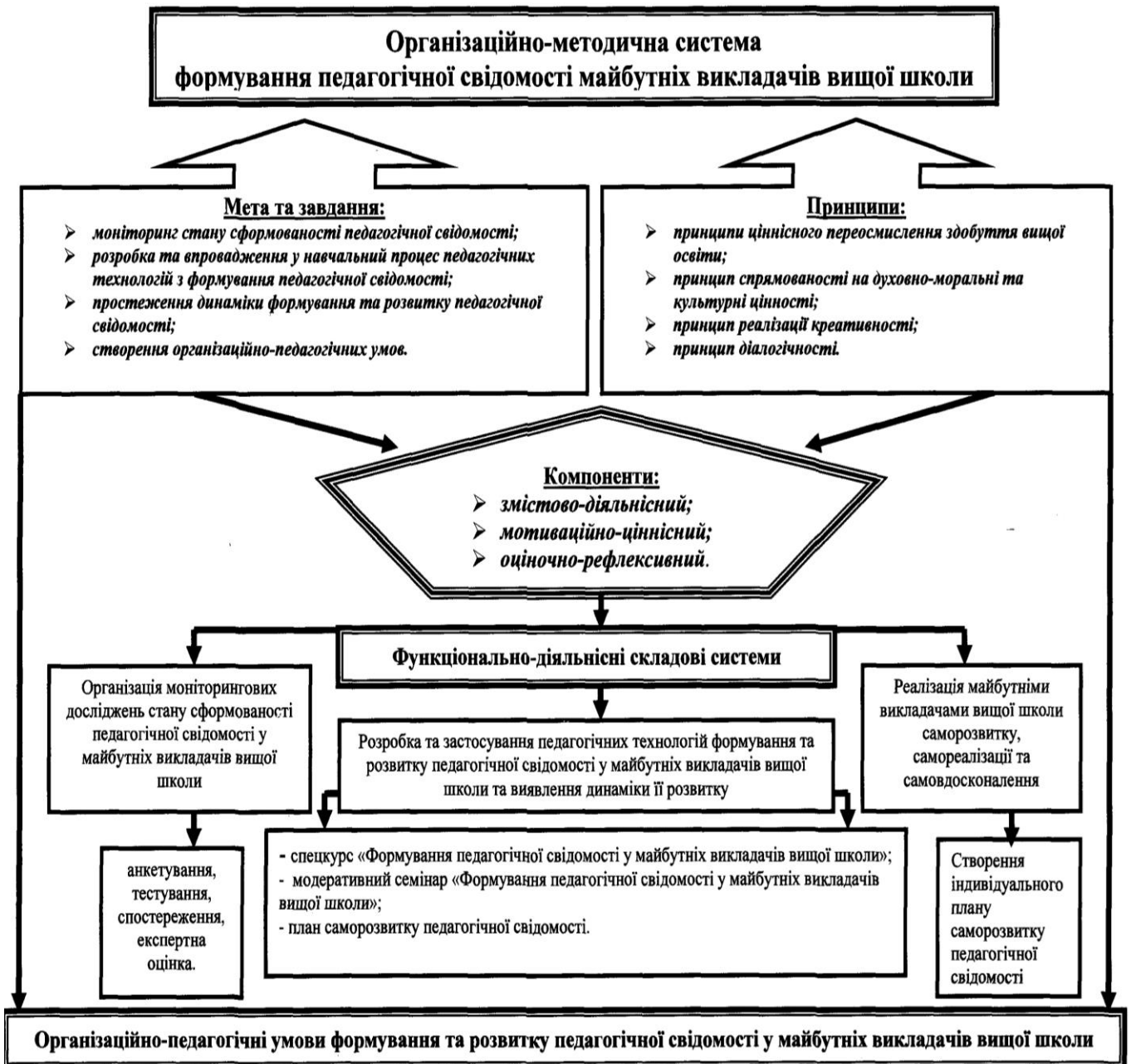

Рис. 2. Організаційно-методична система формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи

Для досягнення поставленої мети майбутнім викладачам вищої школи пропонувався *спецкурс* «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», який є складовою частиною цілісної системи підготовки магістрів до професійно-педагогічної діяльності у вищій школі. Даний спецкурс із загальним обсягом 36 годин (14 годин лекційних та 28 годин практичних занять) розрахований на магістрів та слухачів курсів підвищення кваліфікації і передбачає проведення щотижневих наукових днів. Структура спецкурсу включає: тематичний план лекційних занять; орієнтовну тематику доповідей; комплект творчих завдань; список рекомендованої навчальної та наукової літератури.

Під час експериментальної роботи був розроблений також був розроблений *модеративний семінар*, який складався із 6 модулів (16 модеративних семінарів): модуль 1 – формування та розвиток інтелектуальних здібностей; модуль 2 –

формування цінностей та ціннісних орієнтацій; модуль 3 – формування професійно значущих якостей викладачів вищої школи; модуль 4 – формування емоційно-ціннісного відношення до себе та навчальної професійно-орієнтованої діяльності; модуль 5 – формування вмотивованості професійного самовдосконалення; модуль 6 – формування самооцінки, самоконтролю та саморегуляції. Дані модулі викладаються послідовно та доповнюють один одного. Модульна структура семінару надає йому мобільності та варіативності шляхів реалізації з урахуванням індивідуального рівня розвитку педагогічної свідомості студента.

Ефективність діяльності спецкурсу і семінару забезпечувалась використанням інтерактивних форм організації навчально-виховного процесу, зокрема модерації. На спецкурсі та модеративному семінарі викорисувались розвиваючі творчі вправи («Методика незакінченого речення», «Ідентифікація», «Резервуар», «Переключись на співрозмовника», «Метод ранжування», «Дерево креативності», «Зупиніть монолог, організуйте діалог», «Якщо я тебе правильно зрозумів...», «Входження в образ», «Модальність», «Я – викладач», «Конверт відвертостей»), творчих конкурсів («Фахова майстерність», «Я журналіст!», «Кращий майбутній викладач») і групових дискусій з питань мистецтва і народної творчості.

Ефективність формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи забезпечувалась також через механізми особистісної рефлексії та самоідентифікації шляхом складання і реалізація *плану саморозвитку педагогічної свідомості*, як вагомих функціонально-діяльнісних складових організаційно-методичної системи. Складання плану саморозвитку педагогічної свідомості і його реалізація передбачали проведення самодіагностики стану особистісної сформованості педагогічної свідомості, аналіз рівня сформованості педагогічної свідомості, а також власний вибір форм та методів роботи.

Дієздатність організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи була забезпечена за умов використання цілісності та тісного взаємозв'язку усіх її компонентів.

Контрольний етап експериментальної роботи містить в собі проведення діагностичного дослідження контрольних та експериментальних груп магістрів з метою виявлення у них динаміки формування педагогічної свідомості.

Моніторинговий аналіз результатів отриманих на констатувальному та контрольному етапах експериментальної роботи доводить, що у магістрів експериментальної групи на відміну від контрольної виявлені більш високі показники рівня сформованості педагогічної свідомості після застосування розробленої та апробованої організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості. Це вказує на те, що дана організаційно-методична система є дійсно дієвим ефективним засобом формування педагогічної свідомості та становлення магістрів як майбутніх викладачів-професіоналів, а також показала позитивну динаміку формування педагогічної свідомості в її структурних компонентах.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідно-експериментальне дослідження з формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи дає можливість зробити наступні висновки:

1. Вища школа – це той фундамент, на якому будується майбутнє нації та майбутнє держави. Вища школа дає майбутнім викладачам не тільки знання, але й здійснює розвиток інтелектуальних та творчих здібностей, формує духовно-моральні та культурні цінності студентів, яким належить будувати європейське майбутнє нашої держави. В ряду особистісних утворень, що мають бути сформовані у майбутнього викладача вищої школи, важливе місце посідає його педагогічна свідомість. Результати аналізу наукових поглядів на проблему формування педагогічної свідомості, висвітлених у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, свідчать про необхідність розробки організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості, що базується на принципах культуровідповідності, духовності, аксіологічності і досконалості.

2. На основі аналізу філософської, психологічної і педагогічної літератури з питання формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи розкрито сутність категорії «педагогічна свідомість» та запропоновано власне визначення поняття «педагогічна свідомість», яка являє собою цілісне, динамічне особистісне утворення, що включає професійні знання та вміння, особистісний досвід викладача та його професійно важливі якості, усвідомленість педагогічних цінностей, сформованість ціннісних орієнтацій та мотивів саморозвитку педагогічної свідомості, позитивне емоційно-ціннісне відношення до себе як фахівця та своєї професійної діяльності, уміння керувати особистими психічними та емоційними станами, професійну активність, здатність до цілепокладання і рефлексії.

3. Розроблена теоретична модель структури педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, яка являє собою інтегративне, складне, багаторівневе, системне, динамічне особистісне утворення, що містить у собі підходи до визначення педагогічної свідомості, компоненти та їх складові, якісні характеристики педагогічної свідомості та особистісні якості викладача вищої школи, які безпосередньо впливають на формування, становлення та розвиток майбутнього викладача вищої школи та спонукають його до вчинення конкретних дій, даючи їм оцінку.

4. На основі теоретико-методологічного аналізу змісту і структури педагогічної свідомості визначено критерії та показники її сформованості у майбутніх викладачів вищої школи: за змістово-діяльнісним критерієм – система професійних знань та умінь, поняття про педагогічну свідомість, характеристики педагогічної свідомості, методи створення здорового психологічного клімату; за мотиваційно-ціннісним критерієм – цінності та ціннісні орієнтації, професійно значущі якості майбутнього викладача вищої школи, вмотивованість професійного самовдосконалення, емоційно-ціннісне відношення до себе та навчальної професійно-орієнтованої діяльності; за оціночно-рефлексивним – самооцінка, рівень кар'єрних домагань, самоконтроль, саморегуляція. За визначеними критеріями

розроблено змістовні характеристики рівнів сформованості педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи.

5. Розроблено організаційно-методичну систему формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи та експериментально доведено її ефективність.

Організаційно-методична система подається нами як цілісне утворення, що включає мету, завдання, принципи, функціонально-діяльнісні складові системи та цілісний взаємозв'язок компонентів: змістово-діяльнісного (систему професійних знань та умінь, поняття про педагогічну свідомість, характеристики педагогічної свідомості, методи створення здорового психологічного клімату), мотиваційно-ціннісного (цінності та ціннісні орієнтації, професійно значущі якості майбутнього викладача вищої школи, вмотивованість професійного самовдосконалення, емоційно-ціннісне відношення до себе та навчальної професійно-орієнтованої діяльності), оціночно-рефлексивного (самооцінка, рівень кар'єрних домагань, самоконтроль, саморегуляція), які визначають особистість кожного майбутнього викладача вищої школи та забезпечують ефективність та оптимальність формування та розвитку його педагогічної свідомості. Значущими у запропонованій системі вважаємо функціонально-діяльнісні складові: організацію моніторингових досліджень стану сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи; розробку та застосування педагогічних технологій з формування та розвитку педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи: спецкурс «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», модеративний семінар «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», складання індивідуального плану саморозвитку; реалізація майбутніми викладачами вищої школи плану саморозвитку.

Моніторинговий аналіз результатів отриманих на констатувальному та контрольному етапах експериментальної роботи доводить, що у магістрів експериментальної групи, на відміну від контрольної, виявлені більш високі показники рівня сформованості педагогічної свідомості після застосування розробленої організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості. Застосування організаційно-методичної системи забезпечило також позитивну динаміку формування педагогічної свідомості в її структурних компонентах.

Результати впровадження організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи у педагогічний процес підтвердили її дієвість, ефективність і доцільність застосування у навчально-виховному процесі сучасних вищих навчальних закладів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективним напрямком даної роботи вважаємо подальше дослідження інноваційних технологій формування педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Опубліковані праці, які відображають основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових збірниках

1. Сідаш Н. С. Етапи становлення педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищих шкіл / Н.С. Сідаш // Гуманітарний вісник ДВНЗ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. – 2015. – Додаток 2 до Вип. 35, Том II(14). – С. 405–412.

2. Сідаш Н. С. Проблеми підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл у сучасній вітчизняній літературі. / Н.С. Сідаш // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : ДДПУ, 2015. – Вип. LXXI. – С.43–50.

3. Сідаш Н. С. Гуманістичні характеристики педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищих шкіл. / Н.С. Сідаш // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – Вип. 4 (67). – С. 143–149.

4. Сідаш Н. С. Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищих шкіл. / Н.С. Сідаш // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань : ФОБ Жовтий О. О., 2015. – Вип. 12, Ч. 1. – С. 191–197.

5. Сідаш Н. С. Теоретична модель педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи. / Н.С. Сідаш // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – Вип. 5. (68). – С. 150–161.

6. Сідаш Н. С. Викладач вищої школи у контексті сучасних вимог до вищої освіти. / Н.С. Сідаш // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць. – Северодонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – Вип. 6 (69). – С. 157–165.

Статті, опубліковані в закордонних виданнях (Росія і Німеччина):

1. Сідаш Н. С. Педагогическое сознание как условие формирования личности педагога / Н. С. Сідаш // European Applied Sciences. Германия. – 2013. – № 9. – С. 217–222.

2. Сідаш Н. С. Характеристика современного преподавателя высшей школы / Н. С. Сідаш // Педагогическое образование в России. Екатеринбург. 2014. – № 8. – С. 73–75.

Тези конференцій

1. Сідаш Н. С. Характеристика преподавателя высшей школы / Н. С. Сідаш // Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 26–27 груд. 2013 р.). – Луганськ : ФПО Котова О. В., 2013. – С. 105–108.

2. Сідаш Н. С. Теоретические основы педагогического сознания / Н. С. Сідаш // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у

сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 30–31 трав. 2014 р.). – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2014. – С. 178-181.

3. Сідаш Н. С. Проблеми підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл / Н. С. Сідаш // Людина віртуальна: нові горизонти: збірник наукових праць за матеріалами II Міжнародної науково-практичної конференції (Рубіжне, 17–18 берез. 2015 р.). – Рубіжне : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 166–169.

4. Сідаш Н. С. Формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищих шкіл / Н. С. Сідаш // Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітаристики у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: збірник наукових праць за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції (Рубіжне, 30–31 трав. 2015 р.). – Рубіжне : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 113–115.

5. Сідаш Н. С. Викладач вищої школи у контексті сучасних вимог до вищої освіти. / Н. С. Сідаш // XII Международная научно-практическая конференция «Актуальные вопросы, проблемы и перспективы развития гуманитарного знания в современном информационном пространстве: национальный и интернациональный аспекты». (м. Монреаль, м. Северодонецьк, 30–31 трав. 2016 р.). – Рубіжне : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – С. 304–306.

Статті подані на міжнародні конференції (Росія)

1. Сідаш Н. С. Характеристика подходов к определению педагогического сознания будущих преподавателей высших школ / Н. С. Сідаш // Отечественная наука в эпоху изменения постулаты прошлого и теории нового времени: ежемесячный научный журнал по материалам VII Международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 3-4 апреля 2015 г.). – Екатеринбург : НАУ, 2015. – Ч. 2, № 3 (8). – С. 157–160.

2. Сідаш Н.С. Педагогическое сознание и его структура / Н. С. Сідаш // Научные перспективы XXI века. Достижения и перспективы нового столетия : ежемесячный научный журнал по материалам X Международной научно-практической конференции (Новосибирск, 2015 г.). – Новосибирск : Международный научный институт «Educato», 2015. – Ч. 3, № 3 (10), – С. 102–104.

АНОТАЦІЯ

Сідаш Н. С. Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню процесу формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, визначенню рівня сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи; розробці

організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи, визначенню оптимальних шляхів та методів її реалізації, доведенню ефективності впровадження її у навчально-виховний процес вищої школи.

У структурі педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи виділено основні компоненти: змістово-діяльнісний, емоційно-ціннісний, оціночно-рефлексивний. Відповідно до виділених компонентів розроблено критерії, показники та рівні сформованості педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи.

У формувальному експерименті здійснено впровадження розробленої організаційно-методичної системи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи шляхом використання спецкурсу «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», модеративного семінару «Формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів вищої школи», складання індивідуального плану саморозвитку педагогічної свідомості майбутніми викладачами вищої школи, реалізації майбутніми викладачами вищої школи плану саморозвитку, що забезпечило ефективність та позитивну динаміку формування педагогічної свідомості в її структурних компонентах.

Ключові слова: свідомість, педагогічна свідомість, характеристики педагогічної свідомості, теоретична модель педагогічної свідомості, організаційно-методична система формування педагогічної свідомості.

АННОТАЦІЯ

Сидаш Н. С. Формирование педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию процесса формирования педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы, определению уровня сформированности педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы, разработке организационно-методической системы формирования педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы, определению оптимальных путей и методов ее реализации, подтверждение эффективности ее внедрения в учебно-воспитательный процесс высшей школы.

В структуре педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы выделены основные компоненты: содержательно-деятельностный, эмоционально-ценностный, оценочно-рефлексивный. Согласно выделенных компонентов разработаны критерии, показатели и уровни сформированности педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы.

В формирующем эксперименте осуществлено внедрение разработанной организационно-методической системы формирования педагогического сознания у

будущих преподавателей высшей школы путем использования спецкурса «Формирование педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы», модерационного семинара «Формирование педагогического сознания у будущих преподавателей высшей школы», составления индивидуального плана саморазвития педагогического сознания будущими преподавателями высшей школы, реализации будущими преподавателями высшей школы плана саморазвития, что обеспечило эффективность и положительную динамику формирования педагогического сознания в его структурных компонентах.

Ключевые слова: сознание, педагогическое сознание, характеристики педагогического сознания, теоретическая модель педагогического сознания, организационно-методическая система формирования педагогического сознания.

ANNOTATION

Sidash N. S Pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers. – Manuscript.

The thesis for obtaining scientific degree of candidate of pedagogical sciences, speciality 13.00.07 – theory and methods of upbringing. – Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to the study of the process of pedagogical consciousness formation of future higher school teachers, the determination of the level of pedagogical consciousness formation of future higher school teachers, the development of organizational and methodical system of pedagogical consciousness formation of future higher school teachers, the definition of the best ways and methods of its implementation, the confirmation of efficiency of its introduction into the educational process of higher school.

In the structure of pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers the following three main components have been defined: content and activity, emotion and value, estimation and reflection. In accordance with the selected components, criteria, indicators and levels of pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers have been developed.

Implementation of the developed organizational and methodical system of pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers through the use of the special course «Pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers», moderation seminar «Pedagogical consciousness formation of the future higher school teachers», compilation of pedagogical consciousness self-development plan by the future higher school teachers, implementation of self-development plan by the future higher school teachers have been carried out in forming experiment, proving efficiency and positive dynamics of pedagogical consciousness formation in its structural components.

Keywords: consciousness, pedagogical consciousness, characteristics of pedagogical consciousness, theoretical model of pedagogical consciousness, organizational and methodical system of pedagogical consciousness formation.

Підписано до друку 20.12.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 85.

Видавництво «Стиль-Іздат»®
Свідоцтво.
м. Харків, вул. Тринклера 2, корп.1. оф.19.
(057) 758-01-08, 066 822-71-30
stil-izdat@ukr.net